

RECENZJE

Jadwiga Kiwerska, *Partnerstwo w przywództwie? Stany Zjednoczone i Niemcy (1989–2016). Perspektywa polska*, Wydawnictwo Instytutu Zachodniego, Poznań 2017, ss. 398.

Po zakończeniu II wojny światowej Stany Zjednoczone podjęły trudną decyzję, aby nie wycofywać się z Europy jak to miało miejsce po 1918 r. Trwała obecność militarna, gospodarcza i polityczna USA na starym kontynencie (przynajmniej w zachodniej części) gwarantować miała jego bezpieczeństwo, gospodarczą odbudowę i zapobiec recydywie ustrojów totalitarnych. Nietrudno było zauważyć, że w polityce Waszyngtonu najważniejszą rolę odgrywały Niemcy. To Stany Zjednoczone w warunkach zimnej wojny zdecydowały o odbudowie państwa zachodnioniemieckiego i – co wówczas budziło groźbę wśród Europejczyków – zdecydowały się na remilitaryzację RFN i przyjęcie tego państwa do NATO.

Z biegiem czasu wzajemne relacje ewoluowały. Niemcy zachodnie były cennym i odpowiedzialnym sojusznikiem, a ich wartość jako partnera gospodarczego systematycznie wzrastała, co wpływało na ich postrzeganie nad Potomakiem. Zjednoczenie Niemiec i upadek ZSRR przewartościowały wzajemne relacje. Widać w nich było stabilność i trwałość (rządy H. Kohla), brak zaufania i napięcia (rządy G. Schrödera), odbudowę zaufania i powrót do zdystansowanej normalności (rządy A. Merkel 2005–2009), poprawność, ale chłód i pewna wstrzeźliwość (rządy A. Merkel po 2009).

To tym właśnie zagadnieniom poświęcona jest najnowsza książka Jadwigi Kiwerskiej od wielu lat z powodzeniem specjalizującej się w problematyce amerykańskiej, a zwłaszcza w zakresie zaangażowania amerykańskiego w Europie. Książka stanowi syntetyczne ujęcie problemu trafnie zdefiniowanego jako „partnerstwo w przywództwie”. Autorka zakłada pewną elementarną wiedzę u czytelnika o stosunkach niemiecko-amerykańskich, dlatego w jej książce konkretnych faktów jest stosunkowo niewiele. Przeważają interesujące i pogłębione analizy. Książka napisana jest lekkim naukowym językiem. Narracja jest wartka i wciągająca czytelnika. Autorka znakomicie panuje nad zebrany materiałem badawczym. Jej opinie i komentarze są sporządzane na solidnej podstawie źródłowej i wzbudzają zaufanie czytelnika.

Pod względem merytorycznym, ale i technicznym Autorka podzieliła pracę na pięć rozdziałów, nie licząc Wstępu, Zakończenia, Bibliografii, Indeksu nazwisk i streszczenia w języku angielskim.

We Wstępie Autorka postawiła wiele interesujących pytań badawczych, które oscylują wokół problematyki definiowania przez USA polityki zwłaszcza wobec zjednoczonych Niemiec i zmieniającej się „ogólnej wartości” Stanów Zjednoczonych dla wzrastających w siłę Niemiec, pełniących rolę niekwestionowanego lidera w Unii Europejskiej. J. Kiwerska stara się również wykazać, jaki wpływ relacje niemiecko-amerykańskie mają na politykę polską i jakimi założeniami Warszawa powinna kierować się w relacjach z dwoma najważniejszymi dla Polski partnerami.

Rozdział pierwszy (*Status lojalnego i oddanego sojusznika*) nakreśla historyczne podstawy relacji amerykańsko-zachodnioniemieckich i wskazuje na ich najistotniejsze okresy. W tym rozdziale wspomniałbym nieco więcej o niewdzięcznej roli Adenauera na rzecz

budowy sojuszu z Amerykanami i światem zachodnim. Od niedawna się otwarcie pisze o lukrowanej wcześniej przez historiografię powojennej niemieckiej rzeczywistości, gdzie milczano o stosunku pokonanych Niemców do amerykańskich okupantów, którzy zwłaszcza w latach 1943–1945 systematycznie równali niemieckie miasta z ziemią. Życzliwości tam żadnej nie było i wielkiej trzeba było zręczności, uporu i daru przekonywania u Adenauera, by przekonać rodaków co do celowości sojuszu z wczorajszym wrogiem.

W rozdziale drugim (*W pozimnowojennych uwarunkowaniach*) w dużym stopniu uważa Autorki skoncentrowana została na problemie zjednoczenia Niemiec i wynikających z tego wydarzeń konsekwencjach. Autorka opisuje poszukiwanie przez Niemcy swojej nowej roli w Europie i świecie oraz przemiany, które zaszły w polityce amerykańskiej po reunifikacji dwóch państw niemieckich i rozpadzie komunizmu. Ciekawy i z werwą napisany rozdział trzeci (*Wzrost odpowiedzialności Niemiec*) analizuje relacje niemiecko-amerykańskie i wewnętrzną scenę polityczną Niemiec w okresie wojny w Zatoce Perskiej, konfliktu w Bośni-Hercegowinie i Kosowie. Podejmuje także temat stanowiska obu państw wobec wschodniego rozszerzenia NATO.

Jeden z najważniejszych rozdziałów pracy, czwarty (*W cieniu wojny z terroryzmem*), analizuje okres najtrudniejszy dla partnerstwa niemiecko-amerykańskiego, kiedy doszło do licznych kontrowersji we wzajemnych relacjach wynikających z unilateralizmu polityki G. W. Busha w okresie walki z terroryzmem islamskim i w czasie interwencji w Afganistanie i Iraku. Ostatni, piąty rozdział (*Obama i Merkel – partnerstwo*) nie ma tak dynamicznego charakteru jak poprzedni, ale jego lektura również sprawia satysfakcję czytelnikowi. Autorka tutaj przybliżyła czytelnikowi prezydenturę Baracka Obamy i nakreśliła jego dość dwuznaczny stosunek do Niemiec i szerzej do Europy. Punktami ciężkości dla wzajemnych odniesień była arabska wiosna, wojna we wschodniej Ukrainie, konflikt w Syrii i kryzys związany z uchodźcami.

Przechodząc do generalnych uwag i spostrzeżeń można powiedzieć, że otrzymaliśmy wartościową książkę, która znacznie wzbogaca polski dorobek w dziedzinie stosunków międzynarodowych ze wskazaniem na badania niemcoznawcze i amerykanistyczne. Jest to pogłębione studium stopniowo zmieniających się relacji niemiecko-amerykańskich od swoistego patronatu USA nad młodym państwem zachodniemieckim po relacje prawie partnerskie we współczesności, gdzie Niemcy zachowują się jak pełnoprawny uczestnik wielkiej polityki międzynarodowej. Książka z pewnością znajdzie uznanie nie tylko specjalistów, lecz stanie się również dobrą lekturą dla dziennikarzy, studentów i nauczycieli.

Bogdan KOSZEL

Poznań

DOI : 10.14746/ps.2017.1.38

Jarosław Gryz, Aneta Nowakowska-Krystman, Łukasz Boguszewski, *Kluczowe kompetencje systemu bezpieczeństwa narodowego*, Difin, Warszawa 2017, ss. 208.

XXI wiek to czas zmian oraz związanych z nimi wyzwań, których dynamika osiągnęła najwyższy poziom w dziejach ludzkości. Wyzwania naukowe dotyczą nie tylko obszarów ekonomicznych, ale również i społecznych, w tym zwłaszcza bezpieczeństwa. Pojawienie się oprócz zagrożeń konwencjonalnych nowych zjawisk, jak wojny hybrydowe, różnego typu zagrożeń asymetrycznych, w tym terroryzmu, determinują potrzeby poznawcze. Ponadto, kreację nowych kierunków badań akademickich. Ten stan rzeczy powoduje, iż mamy obecnie do czynienia z dużym nasileniem analiz dotyczących bezpieczeństwa. Wśród nich na szczególną uwagę zasługują te, które pozwalają na trafne i adekwatne do istniejącej rzeczywistości diagnozy i projekcje działań zapobiegających skutkom współczesnych niebezpieczeństw. Szczególnie cenne są prace poświęcone próbom tworzenia konstrukcji teoretycznych oraz zastosowaniu nowych metod badawczych wyposażonych w instrumentarium nieznanujące do chwili obecnej zastosowania w naukach o bezpieczeństwie czy naukach o polityce.

Recenzowana publikacja należy do tej kategorii, w której wiedza naukowa definiuje nowe horyzonty poznawcze. Jej Autorzy przełamują dotychczasowe podejścia badawcze i z powodzeniem wskazują oryginalne sposoby ujęcia problematyki poznania naukowego w zakresie bezpieczeństwa państwa. Należy podkreślić, że wykorzystują metody niestosowane do tej pory do badań nad zagadnieniami związanymi z formułowaniem politologicznej koncepcji działania w strukturach systemu bezpieczeństwa narodowego. Kluczowym dla tego sposobu ujęcia problematyki okazał się konstruktywizm nazywany też instytucjonalizmem socjologicznym. Ujmuje on istotę systemu w kategoriach społecznych i charakteryzuje go z punktu widzenia natury ludzkiej, której jednym z celów jest dążenie do zaspokajania potrzeb człowieka, w tym potrzeby bezpieczeństwa. Potrzeby te są zaspakajane w ramach zbiorowości ludzkich realizujących określone cele tj. małych i wielkich grup społecznych, zorganizowanych w warstwy, społeczeństwa, narody i państwa. Realizowane są one na poziomach regionalnym, narodowym i międzynarodowym w ramach zorganizowanego systemu bezpieczeństwa działającego na rzecz ich urzeczywistnienia.

Przyjęte w monografii konstruktywistyczne podejście teoretyczne pozwala Autorom na realizację badań zgodnie z założeniem wpływu, jaki wywierają tożsamości aktorów (sposób rozumienia rzeczywistości i teoretyzowania o nim) na instytucje kognitywne takie jak dyskurs czy symbole (wyrażane w postaci wyobrażeń np. o zwierzętach i ich cechach), które określają możliwe (wyobrażalne) opcje działania wyrażane w diagnozie kluczowych kompetencji systemu bezpieczeństwa narodowego. Instytucje, którymi w tym podejściu są także normy oraz procedury, mają potencjał tworzenia i przekształcania mentalności, czyli tożsamości aktorów oraz zmieniania logiki ich działania np. w wyniku kalkulacji oczekiwanych korzyści w zakresie bezpieczeństwa na zachowania zgodne z obowiązującymi zasadami. Jak wynika z treści zaprezentowanych w recenzowanej książce – w zgodzie z podejściem konstruktywistycznym – do zmiany instytucjonalnej dochodzi nie tylko w wyniku realizacji celów materialnych i wymagań efektywnościowych, ale także na

skutek dążeń do wzmocnienia społecznej legitymacji instytucji systemu i realizowanych w jego ramach procedur.

Zaprezentowane w publikacji podejście do systemu bezpieczeństwa wychodzi naprzeciw wyzwaniom, jakie stawiane są obecnie przed systemami bezpieczeństwa narodowego, zwłaszcza w kontekście zagrożeń terrorystycznych lub wojen hybrydowych, gdzie sprawne funkcjonowanie społeczeństwa i obywateli państwa odgrywa fundamentalną rolę. System ten jest bowiem w ujęciu prezentowanym w publikacji „zbiorem elementów, którym struktura nadaje życie, tożsamość i świadomość zagrożeń oraz sposobów reakcji na nie, które w konsekwencji decydują o „stanie jego ducha”. Świadomość obywatela bycia elementem systemu, to włączenie się w interakcje z jego strukturą, stanie się jej częścią, wzięcie na siebie odpowiedzialności za jego bezpieczeństwo i przyszłość. Nie jest to zatem relacja jednokierunkowa ale dwukierunkowa, która pozwala jednostkom systemu na reakcję zwrotną – tzw. interakcję lub inaczej transakcję dualną. Autorzy trafnie ujęli ten proces nie tylko we fragmentach opisujących wymiar kompetencyjny państwa, bezpieczeństwa i interesów narodowych, proces kreowania polityki bezpieczeństwa nagrodowego, ale także dotyczących komunikowania strategicznego oraz jego modelowania w analizowanym systemie bezpieczeństwa narodowego.

Zarysowany w monografii kształt systemu bezpieczeństwa narodowego został poddany analizie w kontekście jego podstawowego waloru, jakim są kompetencje, na które składają się wiedza oraz umiejętności. Te zaś przy zastosowaniu podejścia procesualnego zbadano w obszarach *soft power* (dyplomacja) oraz *hard power* (siły zbrojne). Dla tego aspektu publikacji Autorzy przyjęli oryginalną metodologię mającą zastosowania dla analiz w obszarze nauki o zarządzaniu i dokonali próby jej implementacji dla badań nad bezpieczeństwem. Zastosowanie znalazły tu założenia właściwe dla szkoły kompetencyjnej zarządzania strategicznego. Użycie metody łańcucha wartości Michela Portera posłużyło Autorom do zaprezentowania sposobu wyłaniania kluczowych kompetencji systemu bezpieczeństwa narodowego, które zdiagnozowano w jego ramach (poszczególnych elementach łańcucha i w perspektywie relacyjnej związanej z zagadnieniem komunikacji strategicznej wewnątrz i na zewnątrz systemu). Miało to miejsce na podstawie badań o charakterze jakościowym, przy zastosowaniu techniki animizacji oraz ilościowym. Technika animizacji będąca instrumentem zastosowanej metodologii wyobrażeń pozwoliła na diagnozę projekcji systemu i tworzących go podmiotów, co umożliwiło Autorom ustalenie zakresu oraz stanu (aktualnego i pożądanego) elementów systemu bezpieczeństwa narodowego, w obszarach łańcucha wartości. Ten skomplikowany mechanizm badawczy umożliwił uzyskanie bardzo ciekawych rezultatów w postaci trafnych i użytecznych wniosków.

W przypadku recenzowanej pracy na podkreślenie zasługuje pionierskość ujęcia problematyki. Ponadto, odwaga uczonych, którzy, podejmując wyzwanie badawcze związane nie tylko z ustaleniem stanu funkcjonowania systemu bezpieczeństwa narodowego i analiz jego kompetencji kluczowych, podjęli wysiłek diagnostyki projekcyjnej ich treści oraz zakresu, którą zrealizowali w oparciu o naukowe metody poznania. Zadanie wypełnione w publikacji zasługuje na szczególne uznanie w kontekście zdefiniowanego przez pryzmat teorii konstruktywizmu systemu bezpieczeństwa. System ten, będąc strukturą dynamiczną charakteryzującą się szeregiem sprzężeń zwrotnych, został zdiagnozowany kompetencyjnie z zastosowaniem pionierskich metod, pozwalających na weryfikację ich zakresu i treści. Zaczerpnięte one zostały z nauk należących do innego obszaru wiedzy – zarządzania. Zauważyć jednak należy, iż dla potrzeb utylitarnych uchwycenia zmian kompetencyjnych

systemu bezpieczeństwa narodowego, ważna jest cykliczność prowadzonych tą metodą badań. Pozwolą one w przyszłości na diagnozę kierunków, zakresu oraz treści zmian zachodzących w tej sferze. Umożliwiają także dokonywanie stosownych do wymagań wynikających z dynamicznej rzeczywistości zmian. W tym znaczeniu osiągnięte wyniki badań zaprezentowane w książce należy uznać za pilotażowe.

Recenzując publikację o tak oryginalnym podejściu wskazać należy na kilka ułomności, jakie są w niej zauważalne. Pierwszą z nich jest niejednorodny język używany przez Autorów stosowany w odniesieniu do niektórych terminów. Dotyczy to szczególnie opisu metodologii badań. Terminologia stosowana przez Autorów w niektórych fragmentach publikacji dotyczących tego obszaru wydaje się nieco chaotyczna. Pojęcia nie tożsame są stosowane zamiennie, co niewątpliwie utrudnia poprawne zrozumienie czytelnikowi intencji Autorów, szczególnie co do ich zastosowania i przeznaczenia. Zaciemnia też obraz wyników, będących efektem wnioskowania z przeprowadzonych analiz. Skrupulatniejsze wyjaśnienia wymagają też metody badawcze jak np. *Brand party*, która co prawda opisana jest pod kątem jej zastosowań w nauce o zarządzaniu, ale brak jest treści opisujących na czym owa metoda polega. Do słabości należy zaliczyć również stosunkowo niewielką liczbę respondentów biorących udział w badaniu, zwłaszcza tych, którzy aktywnie w nim uczestniczyli odpowiadając na zadane pytania. Wady te należy jednak uznać za „grzech wieku niemowlęcego” jakim niewątpliwie są – bo być muszą – dotknięte analizy dokonane przez Autorów. Ich kierunek uznać należy za właściwy i bardzo obiecujący, otwierający szerokie pole dla badań nad bezpieczeństwem narodowym. Może mieć to miejsce w większej skali oraz nad bardziej skonkretyzowanymi poddziedzinami kompetencji kluczowych systemu bezpieczeństwa narodowego.

Podsumowując, recenzowana monografia wskazuje na nowe obszary badań, dotychczas nieeksplorowane w polskiej nauce o bezpieczeństwie państwa. Posiada przy tym duży walor poznawczy, który obecnie trudno jednak ocenić w kontekście teorii. Podobnie rzecz wygląda z praktyką funkcjonowania instytucji politycznych państwa odpowiedzialnych za jego bezpieczeństwo. Recenzowane treści mogą stanowić nową formułę wiedzy naukowej jednak nie jest to jednoznaczne z jej potencjalnym oraz praktycznym zastosowaniem.

Tomasz KOWNACKI

Warszawa

Sebastian Wojciechowski, Przemysław Osiewicz, *Zrozumieć współczesny terroryzm. Wybrane aspekty fenomenu*, Difin, Warszawa 2017, ss. 251 + 1 nlb.

Jednym z mierników popularności słowa terroryzm jest stale zwiększająca się liczba książek i artykułów, w których tytułach jest to słowo wymienione. Od siebie dodam, że tytuł to jeszcze nie wszystko. W całej masie publikacji dopiero w tekście Autorzy zaczynają się posługiwać słowem terroryzm. Można, więc stwierdzić, że w większości opracowań poświęconych bezpieczeństwu (z tym słowem w tytule) poruszy zagadnienie terroryzmu.

Aby jednak stało się zadość tradycji, dwóch znakomitych Autorów, Sebastian Wojciechowski i Przemysław Osiewicz, wydało monografię poświęconą terroryzmowi. Jej tytuł brzmi: *Zrozumieć współczesny terroryzm. Wybrane aspekty fenomenu*. Książka ukazała się na początku bieżącego roku. Sebastian Wojciechowski, pierwszy z Autorów jest profesorem zwyczajnym i kierownikiem Zakładu Studiów Strategicznych na Wydziale Nauk Politycznych i Dziennikarstwa Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Jest ekspertem OBWE ds. bezpieczeństwa i terroryzmu, redaktorem naczelnym pisma „Przegląd Strategiczny”. Pracuje również w renomowanym Instytucie Zachodnim. Jest Autorem licznych opracowań tematycznie związanych z problematyką terroryzmu i bezpieczeństwa. Należy tu wspomnieć m.in. o *Leksykonie współczesnych organizacji terrorystycznych*, którego był współautorem czy *Terroryzm na początku XXI wieku*. Drugi z Autorów, to Przemysław Osiewicz profesor Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza na Wydziale Nauk Politycznych i Dziennikarstwa. Stypendysta Fundacji Fulbrighta, m.in. członek zarządu poznańskiego oddziału Polskiego Towarzystwa Nauk Politycznych, *International Political Science*. Jest Autorem lub współautorem czterech monografii oraz licznych artykułów naukowych.

Recenzowana książka została podzielona na dwie części. Pierwsza, mająca teoretyczny charakter nosi tytuł *Główne aspekty terroryzmu*. Druga część – zatytułowana *Wybrane przejawy terroryzmu* – ma charakter pragmatyczny. Na część pierwszą składa się siedem rozdziałów, druga została podzielona na pięć części.

W części pierwszej Autorzy podjęli się przedstawienia i omówienia ich zdaniem najważniejszych kwestii związanych z rozważaniami nad fenomenem terroryzmu. Omówione zostały następujące zagadnienia: podstawowe pojęcia związane z terroryzmem oraz ich znaczenie; przedstawiono genezę terroryzmu; pochyłono się nad przyczynami terroryzmu współczesnego. Przeanalizowane zostały kluczowe elementy oraz rodzaje zagrożenia terrorystycznego, typologia czy rodzaje terroryzmu. Następnie Autorzy przeszli do omówienia zakresu i charakteru terroryzmu na początku XXI wieku. Pochylili się nad metodami działania terrorystów, motywami, które nimi kierują czy celami uderzeń. Przedostatni rozdział pierwszej części książki ukazuje skutki terroryzmu, ich różne wymiary począwszy od następstw politycznych czy ekonomicznych po skutki społeczne, psychologiczne oraz militarne. W końcowym rozdziale części pierwszej ukazano zagadnienie antyterroryzmu i kontrterroryzmu, wybrane modele oraz strategie przewycięzania oraz zwalczania terroryzmu, ocenę skuteczności działań czy instrumenty polityki *anty(kontr)terrorystycznej*, pojęcia wprowadzonego przez Autorów książki.

Druga część książki ma charakter analizy *case study*. Autorzy przedstawiają problem terroryzmu na terenie Unii Europejskiej. Pokusili się o przedstawienie relacji pomiędzy imigracją i terroryzmem na przykładzie Unii Europejskiej. Następnie przedstawili działalność terrorystyczną Al-Kaidy oraz wynikające z tego działania zagrożenia, a także aktywność tzw. Państwa Islamskiego w swojej istocie będącego nową formą aktywności terrorystycznej. Ostatni rozdział książki jest analizą i omówieniem zagadnienia użycia broni masowego rażenia w działalności terrorystycznej. Pokazano wysiłki społeczności międzynarodowej mające na celu niedopuszczenie do powstania superterroryzmu i podkreślono potrzebę nie bagatelizowania tego problemu.

Przedstawiając tę interesującą książkę warto kilka słów poświęcić uwagom końcowym Autorów. Autorzy ze względu na skalę oraz znaczenie problemu proponują stworzenie nowej dyscypliny naukowej poświęconej badaniom nad terroryzmem. Jej podstawy oparte zostałyby o wiedzę z zakresu kryminologii, bezpieczeństwa, politologii, prawa, stosunków międzynarodowych, psychologii socjologii czy zarządzania. Nowa dyscyplina naukowa zajmowałaby się zagadnieniami teoretycznymi (pojęcie terroryzmu, jego rodzajów czy mechanizmów) oraz podejmowała rozważania o charakterze praktycznym dotyczące przyczyn i skutków ataków, źródeł finansowania czy badania działalności poszczególnych organizacji terrorystycznych oraz metod zwalczania i zapobiegania terroryzmowi. Należy uznać, że propozycja ta byłaby właściwą odpowiedzią na to, co nazwać można sztuką terrorystyczną, na wzór sztuki wojennej. Różni się od tej ostatniej, że nie jest skodyfikowana, uznana za dziedzinę (dyscyplinę) naukową, lecz istnieje w wymiarze faktycznym i praktycznym. Rozpowszechnianie instrukcji terrorystycznych, opisywanie i analiza udanych czy niezakończonych powodzeniem akcji terrorystycznych była (jest) dostępna na łamach pisma „The Inspire”, mającego wydania w kilku językach (angielski, arabski, rosyjski). Ponadto wszyscy piszący prace naukowe o terroryzmie w pośredni sposób przyczyniają się do podnoszenia kwalifikacji terrorystów, którzy też są ich czytelnikami. Oczywiście nie chodzi o niepublikowanie wyników badań na ten temat, lecz należy zwrócić uwagę na możliwość podwójnego zastosowania publikacji o tej tematyce.

Monografia Sebastiana Wojciechowskiego i Przemysława Osiewicza oparta została na bogatej bazie źródłowej, liczącej ponad trzysta pozycji. Autorzy pokusili się o włączenie, wykresów, schematów, tabel, rysunków i map, które znakomicie ułatwiają lekturę książki oraz podnoszą jej walory poznawcze i badawcze. Bardzo dobrym zabiegiem redakcyjnym jest używanie wyróżnień w tekście (tekst na szarym tle), dla ważnych zdań Autorów stwierdzeń i tez. Monografia została napisana przystępnym i zrozumiałym językiem, co jest dowodem na umiejętności warsztatowe oraz wiedzę obydwu Autorów.

Książkę można polecić wszystkim zainteresowanym problematyką terroryzmu, począwszy od funkcjonariuszy ABW, przez dziennikarzy, naukowców oraz studentów.

Kazimierz KRAJ

Wrocław

